

Utunk Évkönyv 71

Az „ötágú sip”- ahogyan Illyés Gyula a magyarországi, valamint az erdélyi, a szlovákiai, a vajdasági és a kárpát-ukrajnai magyar nyelvű irodalmat egy néven nevezte — egyre harmonikusabban szól, erőteljes, virtuóz dallamokra képes minden szólam. Tradicionális okok folytán a legkiérleltebb, legcsiszoltabb hangzása — határainkon túl — az erdélyi ágnek, a romániai magyar irodalomnak van, amelyre összességében a korszerűsége törekvés hagyománytisztelően alapuló szándéka a jellemző. Eppen e „felfedezett” gazdagság nehezíti — sőt számunkra, a „kívvülről” tájékozódók számára majdhogynem lehetetlenné teszi —, hogy egy tanulmány keretébe mindenre kiterjedően rendszerezzük e tárgybeli ismereteinket, vagy akárcsak keresztmetszetét is aljuk a „nagy öregeket”, a már több vonulatra szakadt derékhadat és az ígéretes „Forrás-nemzedéket” felsorakoztató, s kiváltképp az utóbbi évtizedben kiteljesedett — erdélyi irodalomnak.

E jobbra folyóiratokhoz kötődő irodalom egyik legjelentősebb fórumának, az Utunknak a jubileuma jó alkalom valamiféle számvetésre, hiszen — a szellemi élet ottani kereteinek bővülését jelentő, immár hagyományos — Utunk évkönyvek idei kötetének összefoglaló igényű írásai egy negyedszázadot idéznek, a további fejezetek pedig — az almanach-jelleghez híven — sokszínűségük révén érdemesek a figyelemre.

A nemzedékváltás szempontjából szimbolikusan is tekinthető, hogy a legteljesebb áttekintést az Utunk történetéről „Áramló tendenciák” címmel Marosi Péter, a lap egyik jelenlegi szerkesztője nyújtja, aki Molter Károlynak, a „legmiksztahibb ihletésű írónak, a nagyhírű Erdélyi Helikon egyik vezető személyiségének a fia, Marosi Péter — eredeti megközelítésű — szintéziskíséretnek alap gondolata, hogy „...bár e hetilap történetéből magából nem olvashatjuk ki a romániai magyar írásművészet huszonöt évének a teljes történetét, mégis éppen ebből az 1138 számból tudhatjuk meg a legtöbbet erről a történetről. A lap jelenlegénél fogva is: hiszen levelek, novellák mellett regényrészleteket is közöl, kiadók újdonságokból; hasábjain zajlanak leghevesebben a nemegyszer súlyos társadalmi összefüggésekbe állítható irodalmi vitáink; ebben a lapban alakult ki nálunk az „irodalmi riportázs” és a korszerű írói publicisztika; ennek a lapnak kellett a legérthetőbben kifejeznie, mit jelent a mai romániai írásművészet egységes eszméi koordinátáin belül, a szocialista Románia valóságáról szólva és fejlődésén munkálkodva, folytatni a magyar irodalomtörténet egyetemes hagyományait is.” Marosi Péter nem periodizál a szokványos módon, nem az Utunk évfolyamainak „évgyűrűit” keresi, tendenciákat emel ki, olyanokat, amelyek egy hetilap élet-története felől mutatnak tovább a romániai magyar irodalom egészére.

Az Utunkat 1946. június 22-én Kolozsvárt indította útjára az irodalomszervezésben „legendás hírű” Gaál Gábor. A lapot — fejlécén „irodalom, művelődés, élet”! megjelöléssel — a „történelem szabadító ténye”, a történelmi szükségesség hívta életre. Gaál Gábor programadó — ehhez képest rövid — vezércikkében lelki romeltakarításra és az alkotás, az „építés” szolgálatára mozgósította a magyar írástudókat. Meglepően tiszteletreméltó, hogy milyen jól indult első számaival az Utunk: ma is teljességgel követhető úton és irányba. Ezt igazolja — többek között — a lap segítő szándéka a románok és a romániai magyarok „közös dolga-inak” rendezésére. Gaál Gábor azonban nemcsak mint alapító szerkesztő, hanem mint az emlékezetes Utunk-viták egyikének „tárgyaként” is főszerepet játszott e negyedszázados történetben. Kétségtelen, hogy az ő személye sem volt mentes a történelmi pillanat túlzásaitól és bizonyos ideológiai elmeredéstől, de munkássága annak bizonyítéka, hogy az alkotó marxizmus eszméi az esztétikai gyakorlatban is túléltek a kedvezőtlen konstellációkat.

A hagyományörzés és a hagyományteremtés az Utunk profiljának egyik karakterisztikus vonása. Az irodalomtörténeti hagyományok értékelése és a román irodalomtörténeti hagyományok párhuzamába való beállítása a két világ-háború közötti romániai magyar irodalmi élet és a közelmúlt hagyományainak

az irodalomtörténetbe való „beemelése” a romániaiság sajátos feltételeinek a öntudatosítása és a szellemi élet folytonosságának a biztosítása céljából történ és történik. Ugyancsak fontos szerep jutott az Utunk hasábjain az emlékezésnek (így született az egyre növekvő erdélyi Móricz-irodalom, amely az elmúlt húsz év egyik legjellegzetesebb zsurnalisztikai terméke) az irodalomtörténeti publi cisztikának (ilyen műfajú volt például a „Nézzünk hát szembe” című cikksorozat amely a régi Korunk valamint a Helikon köré csoportosult művészek alkotása inak irodalomtörténeti számbavételét és esztétikai elemzését tartalmazta) és tematikus (Petőfi, Ady, Argehezi, Sadoveanu, Eminescu) különszámoknak.

Az Utunk szépirodalmára a felfedezés (felsorolhatatlanul hosszú ez a névsor) és az újrafelfedezés (Asztalos István, Horváth Imre, Horváth István, Kiss Jenő, Nagy István és mások esetében) a jellemző. A legtermékenyebb korszak — a hatvanas években — a „teremtő nyugalanság” — irtózás a megállapodottság tól, a befejezettségtől, a megmerevedéstől, határtalan vágyakozás a mozgásra, fejlődésre, az újra, a tökéletesedésre — jellemezte — hatványozottan a Forrás-sorozat íróinál. Sajátosan jelentkezik Erdélyben a mai abszurdok írásművészetének egyik eleme, a groteszk, az Utunkban nyomon követhető fejlődésen ment át az utóbbi években pedig a társadalmi körképét tágító valóságirodalomban gazdagodott leginkább. Műfordítások, kritikák, recenziók, esszék, színház-, film-, zene- és képzőművészeti cikkek ezrei jelentek meg a huszonöt év során. Az újabb évfolyamokban feltűnően megszaparodtak az útirajzok, beszámolók. Emlékezetesek a szilveszteri Utunk című paródiák.

A legfontosabb, amit az Utunk elért, hogy a hatvanas évek második felében a különféle irodalmi törekvések szembesítésének a fóruma lett s tudatosan készített elő a romániai magyar irodalom történetének egy nagygényű szintézisét.

S mindaz, amit — Marosi Péter esszéisztikus ízü, terjedelmes írása alapján — az Utunk huszonöt évfolyamáról elmondtunk „kicsiben” az 1971-es évkönyvre is jellemző. Így például a szépirodalmi rovatban szereplők az Utunk „törzstagjai”, de egyben az egész romániai magyar irodalom különböző nemzedékeinek reprezentánsai. (Lásd példaként Bartalis János, Farkas Árpád, Márki Zoltán, Zaharai Stancu verseit, Bajor Andor, Hornyák József, Kádár János, Panek Zoltán, Szilágyi István prózáját.) A versek a „művesebbek”, a novellák, az elbeszélések a gondolatgazdagabbak, érdekesebbek, atmoszférateremtőbbek. Külön ciklus — „Árban ár ellen” címmel — idézi az elmúlt évi természeti katasztrófát. A különböző műfaji írások közül a Beke Györgyé, Bözödi Györgyé, Lászlóffy Csabáé, Palocsay Zsigmondé, Szabó Gyuláé és a Veronica Porumbacué tetszett leginkább. „Titkokat” élároló „műhelyvallomásokkal” szerepel a kötetben Kovács György, Paskándi Géza és Szemlér Ferenc; Chicagóba, a Kanári-szigetekre, Kínába, Kufsteinbe, Párizsba „röpitenek” a színes útirajzok, amelyek közül a legkedvesebb Marton Lili „Külföldi találkozás Romániával!” című karcolata. „A szellemi örökség nyomában” címszó alatt foglalható össze Banner Zoltán — az erdélyi naivákról — Murádin Jenő — Hollósy Simon festőművészről — és Mikó Imre — a nagyenyedi Bethlen Kollégiumról és könyvtárról — tanulmányait. Szellemes a színházi kislexikon, rendkívül gazdag az irodalomtörténeti évfordulók tárháza. Irodalmi jártasságot feltételező keresztrejtvények zárják az évkönyvet, s külön rejtély, hogy miért éppen hét készült belőlük és nem — stílusosabban — tizenkettő.

Külön említést érdemel a kötet ízléses tipográfiája (Árkossy István munkája), amely — csakúgy mint tartalma — egyszerre modern és hagyománytisztelő. Nagyon szép a világirodalmi rangú versekkel (József Attila, John Keats, Borisz Paszternak stb.) és a helyi művészek reprodukcióival illusztrált naptár, és mintegy meghatározzák az évkönyv hangulatát az erdélyi kovácsoltvas munkákról készült fotók.

Örvendetes, — habár ez nemcsak a Létay Lajos vezette szerkesztő bizottság érdeme —, hogy az évkönyv magyarországi könyvtárak forgalomban is kapható.

Csongrády Béla